

УДК 347.78

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.40>

СТУПІНЬ СВОБОДИ АВТОРА ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА

Дюкарєва-Бержаніна К.Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID: 0000-0001-8669-4338
e-mail: kate.dyukaryeva@gmail.com

Дюкарєва-Бержаніна К.Ю. Ступінь свободи автора промислового зразка.

Статтю присвячено дослідженню суті поняття ступеня свободи автора промислового зразка у контексті такого критерію охороноздатності промислового зразка як індивідуальний характер. Проаналізовано Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” на предмет визначення поняття “ступінь свободи автора”. Встановлено, що вітчизняний закон не містить широкого роз’яснення вказаного поняття. З’ясовано, що певну додаткову інформацію щодо розуміння поняття “ступінь свободи автора” містить такий підзаконний нормативно-правовий акт як нещодавно затверджені Правила складання і подання заявки на промисловий зразок та проведення експертизи заявки на промисловий зразок і міжнародної реєстрації промислового зразка. Досліджено Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також Директиву 98/71/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 1998 року про правову охорону промислових зразків і Регламент Ради (ЄС) № 6/2002 від 12 грудня 2001 року про промислові зразки Співтовариства, положення яких у 2020 році було імплементовано до Закону України “Про охорону прав на промислові зразки”. Встановлено, що вищевказані міжнародно-правові акти не надають глибокого тлумачення поняття ступені свободи автора. Розглянуто окремі зарубіжні та міжнародні судові справи, у яких детально проаналізовано ступінь свободи автора у конкретних практичних випадках. З’ясовано та на реальних прикладах проілюстровано, яке значення для індивідуального характеру промислового зразка має ступінь свободи автора. На підставі вітчизняного законодавства, міжнародно-правових актів, зарубіжної та міжнародної судової практики зроблено власні висновки щодо розуміння поняття ступеня свободи автора промислового зразка. Встановлено, за яких обставин не може бути обмежений ступінь свободи автора. Зроблено висновки, що вимоги до відмінностей проєктованого виробу від інших, які справляють враження на інформованого користувача, залежать від нижчого чи вищого ступеня свободи автора.

Ключові слова: інтелектуальна власність, промислова власність, промисловий зразок, критерії охороноздатності, індивідуальний характер, ступінь свободи автора.

Diukarieva-Berzhanina K.Yu. The degree of freedom of the designer of the industrial design.

The article is devoted to the study of the essence of the concept of the degree of freedom of the designer of an industrial design in the context of such a criterion of the protectionability of an industrial design as an individual character. The Law of Ukraine «On Protection of Rights to Industrial Designs» has been analyzed for the purpose of defining the concept of «designer’s degree of freedom». It has been established that the domestic law does not contain a broad explanation of the mentioned concept. It has been found that some additional information regarding the understanding of the concept of «designer’s degree of freedom» is contained in such a secondary legal act as the recently approved Rules for drawing up and submitting an application for an industrial design and conducting an examination of an application for an industrial design and international registration of an industrial design. It has been

analysed the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, as well as Directive 98/71/EC of the European Parliament and the Council of October 13, 1998 on legal protection industrial designs and Council Regulation (EC) No. 6/2002 of December 12, 2001 on Community industrial designs, the provisions of which were implemented in 2020 into the Law of Ukraine «On the Protection of Industrial Design Rights». It has been established that the above-mentioned international legal acts do not provide a deep interpretation of the concept of the designer's degree of freedom. Separate foreign and international court cases have been considered, in which the designer's degree of freedom in specific practical cases has been analyzed in detail. It has been clarified and illustrated with real examples the specific importance of the degree of freedom of the designer for the individual character of an industrial design. On the basis of domestic legislation, international legal acts, foreign and international judicial practice, own conclusions have been drawn regarding the understanding of the concept of the degree of freedom of the author of an industrial design. It has been established under which circumstances the degree of freedom of the designer cannot be limited. It has been concluded that the requirements for the differences of the designed product from others, which make an impression on the informed user, depend on the lower or higher degree of freedom of the designer.

Key words: intellectual property, industrial property, industrial design, protectionability criteria, individual character, designer's degree of freedom.

Постановка проблеми. У 2020 році Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” [1] зазнав значну низку змін у зв'язку із прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями” від 21.07.2020 року за № 815-ІХ [2]. Тепер, згідно із оновленим законом, промислому зразку, окрім новизни, притаманний також і такий критерій охороноздатності як індивідуальний характер. Закон пише, що промисловий зразок визнається таким, що має індивідуальний характер, якщо загальне враження, яке він справляє на інформованого користувача, відрізняється від загального враження, яке справляє на такого користувача будь-який інший промисловий зразок, доведений до загального відома. При тому, для оцінки індивідуального характеру береться до уваги ступінь свободи автора під час створення промислового зразка (п. 3 ст. 6) [1]. Із зазначеної норми слідує, що введено таке поняття як ступінь свободи автора. У ст. 1 закон [1] визначає, що розуміється під поняттям ступеня свободи автора. Однак, без практичного та додаткового теоретичного роз'яснення таке поняття не є легкодоступним для розуміння. Тому, необхідно дослідити, зокрема на наочних та практичних прикладах, що означає поняття “ступінь свободи автора”, і яке воно має значення для індивідуального характеру промислового зразка.

Стан опрацювання проблематики. Промислові зразки як об'єкти права промислової власності були предметом багатьох наукових досліджень, зокрема, таких науковців як: О. Дорошенко, О. Жихарев, Ю. Капіца, А. Кириленко, Л. Работягова, Н. Самоловова, Л. Тарасенко, О. Харитонова, О. Штефан, О. Яворська. Однак, після внесення змін у 2020 році до Закону України “Про охорону прав на промислові зразки” комплексного дослідження поняття ступеня свободи автора, у контексті такого критерію охороноздатності промислового зразка як індивідуальний характер, на сьогоднішній день немає.

Метою дослідження є аналіз з теоретичної та практичної точки зору поняття ступеня свободи автора промислового зразка та дослідження його значення для такого критерію охороноздатності промислового зразка як індивідуальний характер.

Виклад основного матеріалу. Промисловий зразок відповідає критеріям охороноздатності, якщо є новим і має індивідуальний характер. Так вказано у п. 1 ст. 6 Закону України “Про охорону прав на промислові зразки” [1]. При цьому, згідно з ч. 3 зазначеного закону, промисловий зразок визнається таким, що має індивідуальний характер, якщо загальне враження, яке він справляє на інформованого користувача, відрізняється від загального враження, яке справляє на такого користувача будь-який інший промисловий зразок, доведений до загального відома щодо: зареєстрованого промислового зразка – до дати подання заявки до НОІВ або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету; незареєстрованого промислового зразка - до дати, на яку промисловий зразок, щодо якого вимагається охорона, вперше був доведений до загального відома. Для оцінки індивідуального характеру береться до уваги ступінь свободи автора під час створення промислового зразка [1].

Як слідує із зазначеного, важливе значення при оцінюванні такого критерію охороноздатності промислового зразка як індивідуальний характер має ступінь свободи автора при створенні останнього. Також, ступінь свободи автора має значення і при визначенні обсягу правової охорони промислового зразка, що передбачено в абз. 3 п. 7 ст. 5 вищевказаного закону [1]. Таким чином, зважаючи на те, що ступінь свободи автора відіграє неабияку роль для правової охорони промислового зразка, необхідно розібратись, що втілює у собі це поняття.

Цей же закон у ст. 1 визначає, що ступінь свободи автора – це обмеження можливостей автора щодо розробки рішення зовнішнього вигляду виробу певного призначення, пов'язані, зокрема, з функціональними особливостями виробу [1]. Більше закон, окрім як у ст.ст. 1, 5 та 6 [1], нічого не згадує про це поняття.

Дещо більше сказано про ступінь свободи автора у національному підзаконному нормативно-правовому акті, а саме: Правилах складання і подання заявки на промисловий зразок та проведення експертизи заявки на промисловий зразок і міжнародної реєстрації промислового зразка [3]. Так, у пункті 6 глави 2 “Критерії охороноздатності промислового зразка” розділу II “Умови надання правової охорони промислового зразку” зазначено, що ступінь свободи автора може бути обмежений, наприклад, вимогами до виробів відповідної галузі, що стандартизують характеристики, які стають однаковими для зовнішнього вигляду виробів цієї галузі. Ступінь свободи автора не може бути обмежений наявними на ринку тенденціями для виробів відповідної галузі, очікуваннями споживачів виробів відповідної галузі, технічним замовленням, сформульованим клієнтом для автора відповідного промислового зразка [3].

Також, пункт 7 зазначених глави та розділу передбачає, що під час оцінки загального враження, яке справляють на інформованого користувача промислові зразки, враховується, зокрема, але не виключно, ступінь свободи автора під час створення промислового зразка. Кожна з ознак промислового зразка може мати різне значення в загальному враженні, яке справляє промисловий зразок на інформованого користувача, з урахуванням таких обставин: менше значення мають типові, розповсюджені та стандартні для певних типів виробів ознаки або ті, видимість яких обмежена під час звичайного використання виробу; більше значення мають ознаки виробів, що є довільними та відмінними від норм стандартів у відповідному секторі промисловості; схожість ознак, щодо яких в автора був обмежений ступінь свободи, матиме незначне значення в загальному враженні; якщо споживач ознайомлений з перенасиченням виробами у певному секторі промисловості, він може бути більш чутливим до незначних відмінностей між промисловими зразками, що може справити на нього інше загальне враження [3].

Ураховуючи те, що Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” [1] зазнав змін, бо Україна прагла імплементації, зокрема, вимог Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (надалі – Угода про асоціацію) [4], а також положень Директиви 98/71/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 1998 року про правову охорону промислових зразків (надалі – Директива про промислові зразки) [5] і Регламенту Ради (ЄС) № 6/2002 від 12 грудня 2001 року про промислові зразки Співтовариства (надалі – Регламент про промислові зразки) [6], необхідно дослідити такі міжнародно-правові акти на предмет згадок та розуміння поняття ступеня свободи автора промислового зразка.

В Угоді про асоціацію, в абз. 4 ч. 4 ст. 213, лише згадується про те, що при оцінці індивідуального характеру береться до уваги ступінь свободи дизайнера у розробці промислового зразка [4]. Таке положення ми пам'ятаємо і у вітчизняному законі [1].

Директива [5] про промислові зразки у своїх положеннях передбачає наступне. Оцінка того, чи має дизайн індивідуальний характер, повинна ґрунтуватися на тому, чи загальне враження, яке справляє на поінформованого користувача, що переглядає дизайн, чітко відрізняється від того, яке справляє на нього існуючий корпус дизайну, беручи до уваги характер продукту, до якого дизайн застосований або в який він включений, і, зокрема, промисловий сектор, до якого він належить, і ступінь свободи дизайнера в розробці дизайну (п. 13 преамбули). При оцінці індивідуального характеру слід брати до уваги ступінь свободи дизайнера при розробці дизайну (п. 2 ст. 5 “Індивідуальний характер”). При оцінці обсягу правової охорони слід брати до уваги ступінь свободи дизайнера при розробці свого проєкту (п. 2 ст. 9).

Регламент про промислові зразки [6] містить аналогічні приписи, що й зазначена Директива, які відображені у його п. 14 преамбули, п. 2 ст. 6 та п. 2 ст. 10 відповідно.

Таким чином, аналіз національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів дозволяє дійти до наступних висновків. Ступінь свободи автора промислового зразка означає обмеження можливостей автора при розробці останнього у виборі та ідей щодо зовнішнього вигляду виробу певного призначення, і ці обмеження можуть бути зумовлені: технічною функцією виробу або його елемента; законодавчими та/або стандартизованими (типовими) вимогами, що висуваються до виробу. Чим вищий в автора ступінь свободи при створенні промислового зразка, тим більше суттєвих відмінностей для інформованого користувача повинен мати такий виріб. І навпаки, чим нижчий в автора ступінь свободи, тим більше ймовірно, що несуттєві відмінності між промисловими зразками будуть достатніми, щоб справити інше загальне враження на інформованого користувача.

Для того, щоб більше зрозуміти суть ступеня свободи автора, варто дослідити це поняття не лише з теоретичної точки зору, але й з практичної, наприклад, на зарубіжному та міжнародному рівнях.

Так, до прикладу, у в одному з рішень 1-го цивільного суду Анкари з інтелектуальних і промислових прав, Суд інтелектуальної власності детально оцінив суть інформованого користувача і свободу вибору та їх роль в оцінці індивідуального характеру. Відповідний позов було подано проти одного з лідерів у світі розробників водних атракціонів Proslide Technology Inc (Proslide). У результаті судового розгляду дизайн водної гірки Proslide був визнаний новим і таким, що має індивідуальний характер, і позов було відхилено. Суд з питань інтелектуальної власності визначив інформованого користувача в секторі водних гірок як менеджерів або техніків, які відіграють певну роль у виборі або експлуатації водної гірки, а не пасивних користувачів, яких не цікавлять технічні характеристики гірки. Суд також зазначив, що інформованими користувачами в секторі водних гірок можуть бути особи, які вирішили придбати ці гірки, або персонал, призначений для обслуговування. Суд підкреслив, що інформовані користувачі мають інший рівень обізнаності, ніж пасивні користувачі, які катаються на водних гірках, і вони розглядатимуть деталі та діятимуть уважніше щодо питань, які вимагатимуть великих інвестицій. Таким чином, індивідуальна оцінка характеру дизайну водних гірок була зроблена з огляду на поінформованих користувачів у секторі водних гірок. Подібним чином Суд з питань інтелектуальної власності детально оцінив ступінь свободи вибору та визначив свободу вибору як простір, що надає дизайнеру можливість включити індивідуальний характер у свій дизайн, і підкреслив, що визначення ступеня свободи вибору є об'єктивним і не може відрізнитися залежно від людини. Суд встановив, що конструкція водних гірок має дуже обмежену свободу вибору, враховуючи наявність кількох вимог, таких як проектування всіх водних гірок такого розміру, який можуть вмістити вершники з різних вікових груп, мати кваліфікацію поверхні зменшення тертя, з'єднані суглобами для забезпечення певної відстані або обертання, серед іншого. Відповідно, Суд з питань інтелектуальної власності, не беручи до уваги взаємні частини та особливості в конструкціях водних гірок, що є предметом справи, зосередився на частинах внеску дизайнера поза цими єдиними характеристиками та кваліфікацією, оцінивши предметні конструкції з точки зору інформованих користувачів і зробив висновок, що дизайн Proslide з урахуванням корпусу має індивідуальний характер [7].

Чи, наприклад, в одному з рішень Апеляційної ради Офісу інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO) у суперечці щодо навчальних іграшок для дітей проілюстровано обмежений ступінь свободи для дизайнерів у цій сфері. У цьому рішенні вказано наступне. Щоб мати право на охорону дизайну, дизайн продукту повинен відповідати певним критеріям, зокрема, він повинен бути новим і мати індивідуальний характер. Потреба в новизні в цьому випадку означає, що жоден ідентичний малюнок або модель не повинні були раніше бути доступними для громадськості. Задовольнити критерій індивідуальності трохи складніше. Щоб визначити «індивідуальний характер», експерти спочатку оцінять, чи зможе так званий «обізнаний користувач» відрізнити дизайн від подібного продукту. Іншими словами, якщо поінформований користувач вважатиме, що дизайн продукту справляє таке ж загальне враження, як дизайн, який раніше був доступний для громадськості, він може не мати достатнього «індивідуального характеру», щоб мати право на охорону зразка. Окрім того, необхідно враховувати характер виробу і ступінь свободи дизайнера. Якщо елементи виробу є технічно визначеними, творчі здібності дизайнера будуть обмежені під час розробки креслення чи моделі. Чим менше свободи у дизайнера, тим нижча планка для встановлення індивідуального характеру. Британська компанія Creative Design Ideas Ltd зареєструвала європейське право на дизайн для розвиваючих іграшок у жовтні 2014 року. У

2017 році воно було анульовано після того, як японська компанія Shine Shimizu подала позов про недійсність на підставі відсутності індивідуального характеру. Щоб підтвердити свою тезу, Shine Shimizu надала як доказ зображення моделі, відомої як «Ostoplay», яка була продана громадськості з 2008 року. Хоча вона визнала, що поінформований користувач зможе побачити відмінності між двома дизайнами, відділ недійсності EUIPO визнав загальне враження від двох дизайнів однаковим і анулював право 2014 року. Creative Design Ideas подала апеляцію, стверджуючи, що відділ недійсності EUIPO недостатньо взяв до уваги ступінь свободи дизайнера. Як зазначено вище, якщо свобода дизайнера в розробці продукту обмежена, невеликі відмінності між дизайнами будуть достатніми, щоб створити інше загальне враження в інформованого користувача. У цьому випадку свобода дизайнера обмежена, оскільки тип іграшки вимагає, щоб різні частини з'єднувалися через виїмки. Однак, це не обов'язково означає (як стверджували Creative Design Ideas), що іграшка має бути сформована з восьмикутних форм. Частини можна було б з'єднувати незалежно від їх форми. Справді, освітня мета таких іграшок, мабуть, була б вищою, якби були створені нові типи, що давали б споживачам більше вибору. У результаті відділ недійсності EUIPO вирішив, що дизайнер мав достатню свободу, і що невеликих відмінностей між дизайнами недостатньо, щоб створити інше загальне враження на поінформованого користувача, і відхилив апеляцію [8].

Ще одним прикладом може слугувати наступний випадок. Європейський суд у справі про визнання недійсним дизайну Співтовариства визначив ступінь свободи дизайнера і те, наскільки різними мають бути фарборозпилювальні пістолети, які обмежені застосовними концепціями конструкції та насиченістю технічного стандарту в дизайні. Багато можливостей дизайну обмежені технічними або конструкційними характеристиками. У цій справі позивач Sata GmbH & Co. KG (Німеччина) подав заявку на дизайн Співтовариства для пістолетів-розпилювачів для фарб у 2011 році. Відповідач Zhejiang Auarita Pneumatic Tools Co.Ltd (Китай) оскаржив цю реєстрацію та подав заявку на декларацію про недійсність через його два попередні зразки Співтовариства та один дизайн США для тієї самої реєстрації товарів. Розглянуті конструкції відрізняються дрібними деталями: використання зеленого і жовтого кольорів, форма та положення системи фарби в нижній частині ручки та наконечник, форма кінцевих частин двох гвинтів (плоска чи конічна), отвір під гачок (квадратний або круглий), форма ручки (тонкіша і трохи виступаюча проти ширшої та плоскої). Апеляційна рада EUIPO визнала ці відмінності не незначними, але недостатніми, щоб відрізнити загальне враження від оскаржуваного дизайну від попередніх. Тому, 12 липня 2017 року оскаржуваний дизайн визнано недійсним. Заявник Sata GmbH посилався на два аргументи проти цього рішення в Суді Європейського Союзу. Головним чином він звинуватив Апеляційну раду в тому, що вона неправильно вирішила, що оскаржуваний дизайн не справляв загального враження, відмінного від попереднього дизайну, і тому не мав індивідуального характеру. Ступінь свободи дизайнера був обмежений специфікаціями, що стосуються конкретної конструкції, а також дуже обмежений насиченістю сучасним рівнем техніки. Цей аспект має велике значення для охороноздатності конструкцій. Відповідно до попереднього прецедентного права, чим більше обмежена свобода дизайнера в розробці дизайну, тим більша ймовірність того, що невеликі відмінності між зразками, які порівнюються, будуть достатніми для виправдання захисту. Це робить аргументацію Суду ЄС у цій справі ще цікавішою [9].

Суд точно розмежував ступінь свободи конструктора в конструкції фарбувального пістолета. Основні компоненти пістолета-розпилювача обмежені: ручка, спусковий гачок, дуло, пристрої для регулювання потоку фарби та руху спускового гачка, а також з'єднувальні частини для фарби та стисненого повітря. Тим не менш, існує високий ступінь свободи дизайну щодо зовнішнього вигляду (форма ручки та головки розпилювача, вага) та їх конкретного розташування, а також кріплення (форма курка, гака та пристроїв для регулювання потоку фарби). Частина цієї свободи дизайну фактично була вичерпана в оскаржуваному виробі. Але, наприклад, дещо тонша форма недостатньо відрізняється від попередніх дизайнів, щоб споживач відчув це в загальному враженні. Саме тому, що зовнішній вигляд усіх компонентів міг відрізнитися, інформований користувач не мав підстав ігнорувати специфічний зовнішній вигляд у загальному враженні, хоча він не надавав йому великого значення через його технічну функцію. При цьому позивач посилався також на насиченість технічного стандарту, що додатково обмежує свободу проектування. Суд ЄС підтвердив у своєму рішенні вплив насиченості, однак при цьому вказав наступне. Відповідно до прецедентного права не можна вважати, що насиченість сучасним дизайном обмежує свободу дизайнера, але може зробити користувача більш чутливим до відмінностей між спірними дизайнами.

З цієї точки зору, навіть незначні відмінності в дизайні можуть бути достатніми для виправдання захисту, який зазвичай не був би достатнім. Однак, перед апеляційною радою заявник не надав достатніх доказів насиченості сучасним рівнем техніки в галузі пістолетів-розпилювачів. Окрім того, суд встановив, що існував значний простір для розробки пістолетів-розпилювачів з огляду на їхні індивідуальні характеристики та їх спеціальне розташування [10].

Висновки. Підсумовуючи усе вищевикладене, доходжу до таких висновків. Ступінь свободи автора означає обмеження можливостей автора на етапі розробки промислового зразка. Такі обмеження стосуються ідейного вибору зовнішнього вигляду промислового зразка певного призначення. Окрім того, ці обмеження зумовлені функціональними технічними особливостями виробу та/або законодавчими чи стандартними вимогами, що висуваються до виробу. Ступінь свободи автора не може бути обмежений наявними на ринку тенденціями для виробів відповідної галузі, очікуваннями споживачів виробів відповідної галузі, технічним замовленням, сформульованим клієнтом для автора відповідного промислового зразка. Вищий ступінь свободи автора вимагає більше суттєвих відмінностей виробу від інших для інформованого користувача. Нижчий ступінь свободи в автора дозволяє несуттєві відмінності між промисловими зразками, які будуть достатніми, щоб справити інше загальне враження на інформованого користувача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 року № 3688-XII: станом на 31.12.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12/ed20231231#Text> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21.07.2020 року за № 815-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-20#Text> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
3. Про затвердження Правил складання і подання заявки на промисловий зразок та проведення експертизи заявки на промисловий зразок і міжнародної реєстрації промислового зразка: наказ Міністерства економіки України від 07.03.2024 року № 6237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-24#Text> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
4. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 21.03.2014 року: станом на 30.11.2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#top (дата звернення: 13.08.2024 р.).
5. DIRECTIVE 98/71/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 October 1998 on the legal protection of designs. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0071> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
6. Council Regulation (EC) No 6/2002 of 12 December 2001 on Community designs. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32002R0006> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
7. The Role of Informed User and Freedom of Choice in the Assessment of Individual Character of a Design. 2022. Trademarks and Designs Gün + Partners. URL: <https://gun.av.tr/insights/articles/the-role-of-informed-user-and-freedom-of-choice-in-the-assessment-of-individual-character-of-a-design#top> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
8. Child's play: Individual character and freedom of design. 2019. Novagraaf. URL: <https://www.novagraaf.com/en/insights/childs-play-individual-character-and-freedom-design> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
9. Designer's degree of freedom of a Community design. 2018. Patentanwaltskanzlei. URL: <https://legal-patent.com/design-law-en/designers-degree-freedom-community-design/> (дата звернення: 13.08.2024 р.).
10. JUDGMENT OF THE GENERAL COURT (Fifth Chamber). Dated: 29 November 2018. InfoCuria. Case-law. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=208268&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=5948029> (дата звернення: 13.08.2024 р.).